

Възможности за здравно възпитание, базирано на етническата характеристика на циганските групи

Соня Георгиева

Abstract: *The paper aims at describing the characteristics of the gipsy ethnic group and finding possible ways of coordinated work in the field of health education.*

Key words: *gipsy community, health education, team work*

Медиите постоянно ни заливат с данни за нови и разнообразни заболявания, както в различни части на света, така и у нас. Те ужасяват с размерите и скоростта си и се преживяват от хората като реална заплаха за човечеството. Този факт поставя ред въпроси от възпитателен характер и един от тях е за смисъла и качеството на здравното възпитание. Актуалността му изпъква още повече в условията на засилена глобализация, когато различни хора пътуват, срещат се и изпълняват съвместни дейности.

Досегашната пасивна позиция на множество институции и семейството към въпросите, свързани с опазване на детското здраве даде негативните си резултати, а те са недопустими.

В чисто регионален план проблемът е значим и от гледна точка на съхраняване на човешкия потенциал, когато е налице застрашително намаляване на населението у нас. Здравето добива изключителна аксиологическата стойност. Най-хетерогенната малцинствена общност у нас е циганската. Макар и да звучи парадоксално, като "общност", тя по-скоро присъства като такава в субективното съзнание на другите групи от населението, тъй като в нея самата вътрешно-груповите разлики са значителни. Има данни за враждебни отношения между отделните цигански групи и за унифициращото отношение на околното население към тях. Налице са разнообразни, силно изявени вътрешно-групови различия по вероизповедание, роден език, традиционни занаяти и бит. Част от групите, според последни данни от изследванията, са устойчиви, но има и такива, при които адаптацията към социума и идентификацията във ромската общност са факт. Не винаги и самите им представители притежават съзнание за единна "ромска общност". Последното се проявява по-скоро при опасности и рискове или в лидерските ромски организации.

Ето как роми от различни възрасти при структурирано интервю по време на теренно изследване описаха идентичността си. Лицата бяха помолени да направят себеоценка. Това са резултатите от нея:

- Ибрям на 52 г. : „Абе, цигани, българи, все хляб искаме да ядем, ама вие много я мислите, а той Господ е един и казва на кого какво да има.”м

- Изид на 26 г. : „Само дете съм малко по- черен, но и от българите има такива - омесени сме. И аз искам да имам хубава работа и къща и за това работя, и жена си не оставям да стои, ама децата ни са четири и повече е работата. Ако бях учил, друго щеше да е.”¹

Изследваните лица засягат не толкова **етническия си произход**, колкото **културните традиции**, свързани с общността, сред които по-значими са: необходимостта от **защита и сигурност**, които се изразяват като потребност от храна, дом и продължаване на рода. Сред по-младите роми като отличителна черта и ценност се схваща и образователният ценз - при 27% важен разграничаващ

¹ обобщено мнение на 52-ма интервюирани, от които 35 на възраст между 20 и 30 годишни и 17 между 45 и 55 годишни

фактор е професионалната специфика на групата.. Макар и хора, живеещи в 21 век, циганите унаследяват традициите на своите предшественици - заселниците на Балканския полуостров - уседнали и номади.

Като определящ фактор за модела на поведението им, за формирането и ценностната ориентация, тя бележи тенденция към преустановяване на някои традиционни практики и ориентация към други, свързани с променени възгледи, битувачи в общността главно сред по-младите представители. В пряка връзка е и другият основен фактор - начинът на живот. Макар и преустановили чергарския начин на живот, някои групи са запазили много техни характеристики. Те не са достатъчни сами по себе си за определяне спецификата на група, но не може да не се отчете, че оказват голямо влияние. Естествено битът е фактор и за формирането на груповото самосъзнание - чувство за членство първо в своята група, а след това в йерархично подчинени други форми на самосъзнанието.

От особена важност са факторите **език и религия**. Ролята на езика е двупосочна - той интегрира общността, но в същото време се използва и като средство за изолация при контактите с другите общности. Религията по-скоро има обединяващ характер и в голяма степен дефинира битието. Друга характерна черта на циганските групи е **разбирането ѝ за лидерството**. Тук отново има възрастова диференциация. Колкото и всички цигани да се съобразяват с установения ред, то "мешарето" като форма за контрол е естествена за по-възрастните, докато за по-младите, е валидно мнение, че овластените използват мнозинството в моменти, когато то може да служи за политическите им пристрастия. Циганските групи имат множество различия помежду си, но всички се обединяват чрез следните характеристики:

- групово самосъзнание и грижа за запазването му чрез поддържане на изолацията;
- своеобразността на групата;
- стриктно спазване на груповите табута "махрими";
- членство само ако си роден в групата;
- спазване на груповата ендогамия;
- използване на общ език;
- еднакъв начин на живот в групата - прехрана, общи представи за живота, единство в ценностите, прилики в поведението, общност в мненията, еднакви морални принципи, вътрешногрупово самоуправление, ограничаване на приятелските контакти само в рамките на групата, издигане на рода и семейството като най-висша ценност, подчиняване на утвърдените силови органи и строго спазване на груповите правила и норми, засвидетелстване на взаимна солидарност и задължение да си оказват помощ.

Представената характеристика на ромската общност бе основа за идентификацията на трудностите, свързани със здравното възпитание във връзка с бита и традициите на общността. **Целта** на настоящата разработка е да се посочат пътища за приобщаване на родителите роми към идеята на училището за здравно възпитание. Тя е в съответствие с **хипотезата**, че ако различните възрастни от циганската общност се обединят около решението ни за издигане на здравното възпитание, те биха допринесли чрез утвърдените в общността правила и йерархия да подпомогнат процеса на преосмисляне на отношението на децата от цигански произход към въпросите, свързани със здравето.

Базирахме се на експертна оценка на сътрудници от ромската общност, за да проучим и уточним отношението на циганите към здравето. Мненията на независимите експерти /пет на брой, на възраст от 20 до 50 годишни, даде основание да направим следния обобщен извод: Като цяло ромите нямат конкретна отговорност към здравето си . Изречението „Ще стане каквото е писано" е израз на

тяхното обобщено мнение. Това разбиране и особеностите на циганската общност насочиха усилията в следните посоки:

1. Да променим очертаващата се нагласа за дистанциране и неангажираност към собственото здраве.

2. Да подпогнем общността да разбере деградивния възможен ефект от демонстрирано фаталистично отношение към живота и възможността човек да промени съдбата си.

3. Да изведем приоритети, свързани с оцеляването, туширане на поразенческите нагласи, свързани с влошаването на здравето и да помогнем на хората да ги приемат като значими приоритети.

4. Да разграничим мита за солидарността като възможност да решава проблеми при тежка болест и смърт, от реалните граници за действие на маргинализираната група за навременна помощ и постоянна грижа.

5. Да очертаем факта, че отвъд определена степен маргинализираната общност функционира стихийно в кризисни ситуации, когато обикновено е твърде късно за промяна.

6. Да засилим промяна на нагласите и сред по-възрастното поколение във връзка със здравето като условие за образование и житейска реализация.

Като вземам под внимание, че здравна просвета, образованието и развитието на общностите трябва да отчитат цялостните отношения в ромската общност и между общността и останалите общности, ние смятаме, че човешките начинания имат свойството да добиват различен смисъл в зависимост от средата, в която се осъществяват. Това е причината, поради която отчитаме отношенията: причина за стеклите се исторически събития. В такъв контекст всяко начинание добива вторичен смисъл. И сме още повече загрижени за здравето на различни етноси и считаме за необходимо да се предприемат начинания за опазване и подобряване на здравето, за да не се интерпретират безхаберие то като враждебно отношение. В реалната обстановка съществува риск. Същият би могъл да се избегне като:

- приобщим родителите и други хора от циганската общност като нейни представители за съавтори на това начинание. Съвместно с тях би могло да се покаже, че ни е грижа да се изследва културният и личностен смисъл на проблема за здравното възпитание. Така трудната комуникация извън общността може да стане реалност и да се решава в условия на обмен на мнения и идеи такива универсално човешки проблеми, какъвто е проблемът за здравето, независимо от културните различия;

- приложим натрупания значителен опит по време на работа с ромските общности в посока на тяхното самоорганизиране, образование, развитие и здравеопазване;

- изградим съвместна стратегия и за изграждане на общо-ценностна политика, за смисъла на доброто здраве, основана на опита;

- проведем серия семинари и работа в екип за очертаване модели за работа в контекста на здравното възпитание - хранене, сексуално поведение, лична хигиена, грижи за здравето, превенция на наркоманията и употребата на течности с висок процент на алкохол;

- приобщим голяма част от публичното пространство и хора, които биха разпространявали идеята за смисъла от добро здраве и начините как то да бъде постигнато и поддържано: издаване и разпространяване на брошури, мултимедийни презентации, организиране на форуми и състезания.

Трудната задача е да се работи по комуникацията вътре в ромската общност. В този смисъл е важно да се опита излъчване и поддържане на легитимно лидерство от някоя външна на ромите личност или група, но с добър имидж, с присъщ нов тип лидерство, основано не на контрол, а на себеоценяване и мотивиране за промяна. Той би помогнал утвърждаването на нов тип ценности,

които са свързани с ново знание и разбиране за смисъла на живота като функция на здравето.

Съществуващата опасност за поемане на авторство от общността за себе си и целите си за промяна, налага добро сътрудничество. В усилията си това да стане, считаме за необходимо изграждането на екип от равностойни партньори, при които:

- ромската общност ще може да се интегрира чрез установяване на отношения на съавторство. Така между двете общности биха могли да се осъществят доверие и равнопоставеност като условия за успех;

- да се вземат под внимание предпочитанията на ромските участници да работят с определен тип техники с ясна структура и разбираем език;

- да се окаже адекватна подготовката на екипа;

- да се оказва перманентна помощ;

- да се оперира с техники, които парират изграждането, поддържането на картина за социалния свят и отношенията в него на базата на минал опит.

Поради посочените характерни особености на циганската общност и факта, че е голям процентът на отпадащите от училище още в първите 5-6 години от постъпването им в училище, считаме, че въпросите, включени в такъв тип работа трябва да обхващат:

1. Личната и обществена хигиена - същност, смисъл, начини за поддържане.

2. Здравето и храненето - две взаимно свързани и зависими неща - що е здраве, кои, как го руши или пази. Фактори и условия за добро здраве.

3. Здравето, смисъла и стандарта на живота.

4. Наркоманията и алкохолизма, тези „невинни“ опити да пораснеш.

5. Себепознание и здраве.

6. Навиците и оценката на другите - те или моето здраве.

7. Полова идентичност и потребности на личността.

Това е съвсем обобщен вариант на програма за здравно възпитание. Същата бе коментирана в циганска общност - обект на изследването с възрастов диапазон 16- 55 годишни. С тях се проведе дискусия с цел утвърждаване на идеята да се включат възрастните към утвърждаване на здравословен начин на живот. Привлечени бяха и медицински лица. Те представиха статистически факти и очертах възможни варианти за профилактика, с цел избягване на ред болести при отговорно поведение от страна на подрастващите.

Работата по проучване същностните характеристики на ромската общност и промяна на мисловните стереотипи, свързани с идеята за здравно възпитание, удовлетворява. Утвърди се мнение, че най-добри резултати по програма от посочения тип може да се реализира в училище с подкрепата и активното съдействие на родителите.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Шейтанов, Н. Произход и история на циганите. В: Български народ, т.1, кн.1, С., 1941

[2] Ford, Donna Y. Grantham, Tarek C. Multicultural gifted education: A wakeup call to the profession. - Roeper Review, Dec, 1996, Vol. 19.

[3] Holcomb-McCoy, Cheryl C. Exploring the Self-Perceived Multicultural Counseling Competence of Elementary School Counselors.- Professional School Counseling, Feb2001, Vol. 4.

За контакти:

Доц. д-р Соня Георгиева, Катедра „Педагогика, психология и история“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, e-mail: Sonia1956@abv.bg

Докладът е рецензиран.